

Dosya / s.40 - 49 mesafe Yaz | 2010 -

Rizgarî'nin Sosyalist Hareket ve Kürdistan Ulusal Kurtuluş Mücadelesindeki Yeri Üzerine Bir Deneme -II

Recep Maraşlı¹

Kürdistan ulusal kurtuluş mücadelesi açısından 1980 dönemi Diyarbakir 5 no'lu zindanını ve 16 Ağustos 1984'te Türkiye'ye karşı gerilla mücadelesinin başlatılmasını tarihsel dönüm noktaları olarak ele almak yerinde olur. Her iki sürecin hem Kürt toplumu hem de bölgenin politik dengeleri açısından kalıcı, uzun vadeli etkileri olmuştur. Bu süreçteki köklü değişiklikler, 80 öncesi Kürt siyasetinin bütün atmosferini de değiştirmiştir.

Diyarbakir Cezaevi'nin 90'lı yıllardaki Kürt siyasetinin şekillenmesi ve belirlenmesinde temel bir rolü olmuştur. Tıpkı 1971'deki Sıkıyönetim Askeri Mahkemelerindeki yargılamalar ve cezaevi süreçleri gibi, 1980 dönemi uygulamaları da ardı sıra gelen siyaset kuşağını derinden etkilemiştir. Bu etkilenmeyi daha hızlı bir radikalleşme biçiminde özetlemek mümkündür.

Kürt sorununu "en önemli milli sorunumuz" diye tarif etmelerine rağmen, Türk aydınları ve politikacıları arasında Kürt toplumu ve politik yapısı bağlamında yaygın bir cehalet göze çarpar. Küçümseme ve basite indirgeme ile malül bir "oryantalist" yaklaşım Kürt toplumundaki değişim dinamiklerini görmeyi ve siyasi taleplerini anlamayı zorlaştırmaktadır. Uzun yıllar Diyarbakir Zindanı'nda yaşanmış zulümleri görmezden-duymazdan gelmeyi yeğleyen bu çevrelerde; son birkaç yıldır da Kürt sorununun [daha özel anlatımıyla PKK'nin gelişmesi ve silahlı mücedelenin ortaya çıkışını] Diyarbakir Zindanı'yla açıklama eğilimi ortaya çıktı. Onlara göre 12 Eylül cuntasının Diyarbakir Cezaevi'ndeki zulüm politikası olmasaydı, Kürt sorunu şiddet temelinde var olmayabilirdi.

Sonuç olarak Diyarbakir 5 no'lu zindanını kendinden sonraki siyasi radikalleşmenin temel nedeni saymak yerine, önemli etkenlerden biri, siyasi kırılma ve değişimlerin yaşandığı bir süreç olarak değerlendirmek daha doğru olur.

Diyarbakir Cezaevi Kürt ulusal sorununun varolmasının bir nedeni değildir; sürecin bir parçasıdır. On binlerce insanın, örgütlü örgütsüz, köylü kasabalı, kadın, erkek, çocuk demeksizin sirküle olduğu bu ünlü zindan, 1970'lerdeki siyasal kabağışa devlet tarafından verilen bir cevaptır. Kemalist askeri diktanın sömürgeci Kürt ulusal hareketini tırpanlamak amacıyla Diyarbakir'de azgın ve ölçsüz metotlarla çalıştığı bu cezaevinin, metropollerde benzerleri olan Metris ve Mamak gibi pilot cezaevleri de asıl olarak sol, devrimci muhalefeti törpülemek için kurulmuştur.

¹ Rizgarî sürecini değerlendirmeye çalıştığım bu yazı vesilesiyle, cezaevlerinde, sürgünlerde, mücadelenin her alanında özveriyle çalışmış, bedeller ödemiş ve ödemekte olan bütün yoldaşlarımı saygı ve minnetle anmak istiyorum. Benzerlerinden ne duygu olarak, ne de nitelik olarak kesinlikle ayrı olarak düşünmemle beraber Rizgarî'nin durumuna özel olarak eğilen bu yazı vesilesiyle; 1978'de aylık günlerindeki gerilimin tek talihsiz kurbanı olan *Mürsel Delen*'in; 1980'de Ankara Emniyet Müdürlüğü'nde işkence ile katledilen *Yaşar Gündoğdu*'nun; 1984 Diyarbakir zindanındaki Ocak direnişinde yaşamını yitiren *Remzi Aytürk*'ün hatıraları önünde saygıyla eğiliyorum.

Türkiye'deki sol-sosyalist hareketleri yakından izleyenler, 1980 ve 90'lı yıllar boyunca yaşanan tartışma ve yazışmaların esas büyük bir bölümünün, sosyal ve siyasal sorunlardan çok cezaevlerindeki direnişler ve mücadeleler üzerinde yürüdüğünü görecektir. Cezaevlerindeki direnişçilik üzerine çok ayrıntılı ve keskin bir söylemle yürütülen polemiklerin damgasını vurduğu bir politik edebiyat söz konusudur.

Rizgarî'nin de bu edebiyata bir katkısı "**Diyarbakir Cezaevi Raporu**" 1 ve 2 kitaplarıyla görülmüştür.² Örgüte gönderilen raporlardan yararlanılarak hazırlanan her iki kitap da birçok polemik konusu olmuş ve içerdiği anlatımlar ve dili itibarıyla bugün tepki toplamıştı.

Fiziki olarak daraltılmış mücadele alanının, toplumsal tahlil ve siyasi öngörülerini de önemli ölçüde daralttığı söylenebilir. Bunun en önemli kanıtı cezaevi direnişlerinde haklı bir saygınlık kazansalar bile, aynı örgütlerin toplumsal taban olarak bekledikleri karşılığı bulamamış olmalarıdır.

Buna karşılık cezaevleri kadroların bireysel ya da gruplar olarak, kendi iç dünyalarına yolculuk etmelerine, kendilerini yeniden keşfetmelerine ve farklı duyarlılıkların ortaya çıkmasına imkan tanımasıyla da etkileri oldu. Uzun yıllar boyunca önemli ölçüde çocuk ve kardeş sevgisiyle cezaevlerindeki yakınlarına sahip çıkan ailelerin, devlet aygıtının çıplak zoru ve siyaset ilişkisini kendi deneyimleri sonucunda keşfetmeleri ile ortaya çıkan sivil hareketler de bu dönemin karakteristik ürünlerinden biridir.

Diyarbakir Cezaevi bağlamında "direniş ve teslimiyet" konusunun siyasi tartışmalarda belli bir ağırlığı olmakla birlikte, tek başına Kürt ulusal hareketinin siyasallaşma ve radikalleşmesini temsil ettiğini söylemek abartılı olur. Tutsakların ittifakla "teslimiyet" veya "vahşet dönemi" olarak adlandırdıkları ve Askeri cuntanın bütün işkence fantezilerini uygulayabildiği bir dönem; önce PKK'nin önder kadrolarından **Mazlum Doğan**'ın kendini feda eylemi; ardından 18 Mayıs 1982'de **Dörtlerin**³ kendilerini yakarak verdikleri direniş manifestosu; aynı yılın Temmuz ayında başlayan, **Kemal Pir, Hayri Durmuş, Akif Yılmaz ve Ali Çiçek**'in "Türkiye ve Kürdistan'daki ilk ölüm orucu şehitleri" olarak tarihe geçmeleriyle gelişen eylemler sonucunda tüm cezaevi kitlesinin topyekün başkaldırdığı 5 Eylül 1983 toplu isyanının ardından kırılabilmişti. Cezaevi yönetiminin kontrolü yeniden ele almak için Ocak 1984'te başlattığı saldırılar ise neredeyse 6 ay boyunca süren fiili direnişler, protesto eylemleri ve ölüm oruçları ile karşılandı ve sonucunda bir denge durumu sağlandı.⁴

Diyarbakir Cezaevi pratiğinin öğrettiği gerçek, en dip noktasına kadar ulaşan sefalet ve teslimiyetin bile sonuçta tamamiyle değiştirilip direnişe, zafere dönüşebileceğiydi. Bence en aşağılarda sürüklenerek onurları kırılan tutsakların bunu bir kader olarak kabullenip içselleştirmek yerine bedeller ödeyerek de olsa üstesinden gelmeyi öğrenmeleri, siyasi refleksler açısından da topluma verilen çok anlamlı bir mesaj oldu.

12 Mart cezaevlerindeki siyasi duruşları DDKO'lu gençler üzerinden onların öncülüğündeki siyasi yapılanmalara prestij kazandırmışken; 12 Eylül'ün Diyarbakir zindanı PKK'ye prestij kazandırdı. 1980 öncesi kendi dışındaki gruplara karşı da uyguladığı şiddet ve eylem biçimleriyle antipati duyulan, cezaevinin ilk yıllardaki pratiği ile de kötü bir sınav verdiği görüşü yaygın olan PKK, kadro ve kitle direnişleri sonucu bu intibayı önemli ölçüde kaldırdı. Yargılamalar sırasında yaygın olarak siyasi ve ideolojik savunmalar yapıldı. Bu tutumlar sonuç olarak kitlede sempatiyle karşılığını buldu.

Rizgarî ve Ala Rizgarî hareketlerinin kadroları ise Diyarbakir Cezaevi'nde sayısal

² Bkz: Diyarbakir Cezaevi Raporu, 1 -2 Rizgarî, 1988-1989, Rizgarî Basım Yayın Merkezi. PRK/Rizgarî, 1999 yılındaki Kongresinde Cezaevi Raporu'nu "zindanlarda militanca direnişin mahkum edilmeye, teslimiyetçiliğin meşrulaştırılmaya çalışıldığı bir belge" olarak kabul edip özeleştirme kararı aldı.

³ **Ferhat Kurtay, Eşref Anyık, Mahmut Zengin ve Necmi Öner**

⁴ Diyarbakir Cezaevi'ndeki 1984 Ocak direnişinde **Necmettin Büyükkaya** işkence sonucu, **Remzi Aytürk ve Yılmaz Demir** intihar eylemleri ile; **Orhan Keskin ve Cemal Arat** ise ölüm orucunda hayatlarını kaybettiler.

olarak oldukça az ve etkisiz kalmışlardı. Yargılamalar sırasındaki tutumları, cezaevi tavrıları belli bir düzeyi korumakla birlikte; özellikle eski, deneyimli ve yetkin kadrolarından beklenen öncü-direnışçi tutum yerine daha temkinli ve korumacı bir çizgi izlenmesi düşük bir profil edinmesine neden oldu. Bununla beraber direnişlere aktif biçimde katılmaktan geri kalmamakta; dayanışmacı, paylaşımcı, komünal bir koğuş yaşamı sürdürmeye özen göstermekteydiler. Cezaevi süreci kadro kaybına neden olmadı; tutuklu bulunan kadroların neredeyse tamamı serbest kaldıktan sonra da aktif-örgütlü siyasete devam ettiler.

Diyarbakir Sıkıyönetim Askeri Mahkemesi'ndeki yargılamalar sırasında, cezaevleri koşullarına paralel biçimde mahkemeler de bir şiddet alanıydı. Savunma hazırlanması da, yapılması da olağanüstü derecede zorlaştırılmıştı. Duruşma salonunda gözlerin tek bir noktaya dikili olarak tutulması, sorulan sorulara ise esas duruş halinde "evet" ya da "hayır" biçiminde kısa cevaplar verilmesi dışındaki her hareket ölümcül dayaklarla cezalandırılıyordu. Buna rağmen her şeyi göze alarak siyasi duruşlarını ortaya koyan insanlar cezalandırıldı.

Rizgarî, Ala Rizgarî Davasında yapılan sınırlı sayıdaki savunmalar, dergide tartışılan görüşlerin desteklenmesi; Kürt ulusunun varlığı ve kendi kaderini tayin hakkı ilkesi üzerine oturtulmuştu.⁵ Sosyalist dünya görüşünün deklare edilmesi ve yapılan tüm çalışmaların demokratik düzlemde ele alınması da savunmaların diğer ayağını oluşturuyordu. Örgütsel konum, bu çerçevede ifade edilebilecek siyasi talepler ve eylemler ise savunmaların dışında kalmaktaydı. Tersine Rizgarî'nin bir örgüt olmadığı, legal düzeydeki bir yayın faaliyeti ve fikir hareketi olduğu savunulmaktaydı. Örgütün savunulmamış olması Kürt hareketleri içinde "savunma geleneği" ile öne çıkan Rizgarî önderleri açısından bir geri çekilme olarak çeşitli eleştirilere uğradı.⁶

Bunun sadece hukuki kaygılarla izah edilmesi yanıltıcı olabilir. Öncelikle sanıkların çoğunluğu 1980 öncesi sıkıyönetim dönemindeki operasyonlarda tutuklanmışlardı ve bu süreçte örgütsel yapı ile ilgili deşifre olmuş çok önemli bir veri bulunmuyordu. Örgütsel düzeyin savunulması, bir deşifreyon veya itiraf gibi ortaya çıkabilir veya çalışma yürüten yapıyı hedef haline getirebilir endişesi taşımaktaydı. İkincisi; temel örgütsel biçimler bulunmasına, hiyerarşik bir bağ ve örgütlenme çabaları bulunmasına rağmen henüz somut bir örgütlenme modeli üzerinde karar kılınmamış olması da "örgüt değiliz" savunması "yemin etsem başım ağrımaz" biçiminde bir doğruluk inancına da yaslanıyordu. Bunun yanı sıra hukuki kaygıların da önemli bir payı bulunmaktaydı.

Rizgarî'nin Diyarbakir Cezaevi sürecinde siyasal yazına yaptığı önemli bir katkı da **Recep Maraşlı**'nın 1984 yılında yaptığı "Diyarbakir Rizgarî Davasında Siyasi Savunma"sıdır.⁷ Keza 1985 yılında Kürdistan Komünist Partisi İnşa Örgütü'nün faali-

⁵ 1980 Diyarbakir Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Mahkemesi'nde görülen Rizgarî-Ala Rizgarî Ana davasında sanık olan, Dergi'nin sahipliğini de yapan Ruşen Arslan sorgu aşamasında Dergi'nin amacına ve yayın çizgisine sahip çıkan sözlü bir savunma yapmış; keza Ala Rizgarî davasından Muhlis Erdem, M. Şah Özgül, M. Nuri Arslan ve Süleyman Güney toplu savunma yaparken; Kamil Sümbül yazılı savunmasını mahkemeye sunmuştu.

⁶ "Kawa Davası Savunması ve Kürtlerde Siyasi Savunma Geleneği" isimli çalışmasında **Cemil Gündoğan** (Vate, İstanbul, 2007) o süreçte, Mümtaz Kotan ve Ruşen Arslan gibi savunma yapması beklenen önder kadroların Rizgarî'nin örgütlü yapısını savunmaktan geri durmasını eleştirmektedir. Her siyasal duruşun mutlaka bir ideolojik içeriği olacağı açık; buna karşın mutlaka örgütsel bir biçimin olması gerekmeyebilir. Yine de o günlerde parti olarak olmasa bile belli bir örgütsel formasyonu olan Rizgarî'nin bu düzeyini savunmamanın taktiksel mi yoksa hukuksal kaygılarla mı yapıldığı tartışmaya açıktır.

⁷ **Recep Maraşlı**, *Diyarbakir Rizgarî Davasında Siyasi Savunma*, Komal Yayınları, 1989 Duisburg Almanya; 1992 İstanbul. Rizgarî-Ala Rizgarî davasının ikinci grup davasına dahil edilerek İstanbul Metris Cezaevi'nden Diyarbakır'a nakledildiğim 1983 Ağustosunda mahkemeye hem yazılı bir savunma verdim hem de Eylül duruşmasında okuma fırsatım oldu. 1984 yılında karar duruşması sırasında ölüm orucu nedeniyle hastanede olduğum için ulaştıramadığım son savunmamı ise daha genişçe hazırlayıp Askeri Yargıtay'a gönderebildim. Siyasi savunma yapmaya kendim karar vermekle beraber bunun kişisel bir duruş olmadığını özellikle belirtmem gerek. Birincisi, o günlerde siyasi yapı içindeki konumum nedeniyle bu tavrın zaten temsili bir özelliği vardı. İkincisi, cezaevindeki yoldaşlarla çok zor imkanlarla ancak aylar sonra görüşebildiğimizde de bu öneriyle birlikte zaten savunma yapılması grubun ortak iradesi olarak kabul görmüştü. Hazırlık ve yazım aşaması da kolektif biçimde yürütüldü. Birçok arkadaşın katkısı oldu.

yetlerinden ötürü yargılanan **Yakup Çiçek, Abdullah Uzun ve Şeymus Özzengin** de -ki bu arkadaşlar Suriye sınırından çatışma ile alana girmişlerdi- siyasi savunma yaptılar. 1987 yılında da ilk Kürtçe siyasi savunma metni bu yargılamalar sırasında yapıldı.

Gerilla Mücadelesi ve Yol Ayrımları

Cezaevindeki bu diriliş öyküsü ile, 1984 Ağustos'unda Eruh ve Şemdinli baskınlarıyla dışarıda PKK tarafından başlatılan gerilla mücadelesi Kürt toplumunda da radikal ve uzun vadeli dönüşümlerin habercisi oldu. Bu tarihten sonra siyasetin bütün eski parametreleri, aktörleri ve uygulama alanı çok farklı bir yöne doğru gelişmeye başladı.

12 Eylül'ün operasyonları karşısında Ortadoğu'ya çekilen Türk ve Kürt devrimci örgütleri açısından bu alanı adeta bir "Kurtlar sofrası", bir "can pazarı" gibiydi. Siyasetin tümüyle "ilkelerden" oluştuğunu sanan kadrolar, burada tek geçerli ilkenin nasıl olursa olsun "ayakta kalabilmek" olduğunu öğrendiklerinde, çoktan dejenerasyona ya da tasfiyeye uğramış oluyorlardı. İstihbarat örgütlerinin cirit attığı, manipülasyon ve dayatmaların, çıkar ilişkilerinin son derece bulanık bir zemin yarattığı bu alana en iyi uyum sağlama yeteneğini, son derece pragmatist bir önderlik anlayışına sahip olan PKK gösterdi.

Kuşkusuz "ayakta kalabilmek", bu tür ilişkilere uyum yeterli değildir. Bu açıdan PKK'nin silahlı mücadeleyi ülke içine taşıması oldukça kritik bir rol oynadı. 15 Ağustos'ta Eruh ve Şemdinli'de Türk karakollarının basılması ve kentte propaganda yapılmasıyla başlayan silahlı mücadele, 40 yıllık askeri sessizliğin ardından bir Kürt ulusal örgütü adına yapılmış bir meydan okuma olarak da etkili bir manifesto niteliği taşıdı. Eylemin bir gelip geçici ve arkası olmayan bir girişim olabileceği ya da provokasyon kuşkuları zamanla dağılıp, gerilla mücadelesinin kalıcı mesajlar vermeye devam etmesiyle de o zamana kadar marjinal bir silahlı grup olarak bakılan PKK, yurtsever Kürt köylülüğünden büyük destek almaya ve kitleselleşmeye başladı.

PKK hareketi böylece kendisinin sadece Ortadoğu'daki ilişkilere mahkum konumundan çıkarmış, kitle desteği ve eylem gücü bakımından da oyunda her zaman rol alabilecek bir aktör haline gelmişti. PKK'de zaten başlangıçta var olan "lider eksenli" gelişme, gerilla mücadelesi, cezaevleri ve kitleselleşme ile birlikte giderek artmış ve lider efsaneleştirilmeye başlanmıştı. Referans alınan Vietnam pratiğinden öykünerek Öcalan artık "Başkan Apo" [Serok Apo] olarak "dokunulmaz bir önder" vasfı kazanmıştı. Kürdistan'daki geleneksel aşiretçi özellikler, köylülük bilinci bu fetişizmi besledi. Sol'dan gelen özellikle Stalinist "tek adam" liderlik-öncülük anlayışı onun yeniden ve yeniden üretilmesine, organize edilmesine hizmet etti. Bir başka deyişle Kürdistan'da kitlelerin politizasyonu siyasal taleplerin içeriğiyle değil, liderin sembolleştirilmesiyle "kurtarıcı, ulusal kahraman" mitosunun yaratılmasıyla gelişti; bu yanı sıra da örgütün demokratik mekanizmalar edinmesinin de önünü tıkamış oldu.

Gerilla mücadelesine destek vermek için harekete geçen Türk solu da, Kürt kurumlarının, organların, kurtuluş ideolojisinin değil lider kültürünün geliştirilmesine hizmet etmiştir.

PKK'nin "serhıldan"la kitle desteğinin artmış olması karşısında, Türkiye'nin olağanüstü hal, köy koruculuğu ve özel savaş konseptlerini devreye sokmasıyla Kürdistan "düşük yoğunluklu" olarak da tabir edilen sürekli bir savaş alanı haline gelmiş oldu.

Bu durum Rizgarî de dahil, o güne kadar uzun vadede "silahlı mücadeleyi örgütlemeyi" de düşünmüş olan bütün irili ufaklı örgütler için kitle tabanlarının oldukça daralacağı bir dönemi de beraberinde getirdi. Radikal bir yönelim içindeki kadrolar, bu beklentilerinin kendi örgütleri tarafından karşılanamayacağını görünce, tüm eleştirel bakışlarına rağmen gerilla hareketine aktif ya da lojistik destek vermeye başladılar. Çünkü gerilla mücadelesi Kürdistan'da safları keskin biçimde ayırmakta, devlet terörü

ile gerilla arasında siyasi veya ahlaki bir tercih yapmayı dayatmaktaydı.

90'li Yıllar Boyunca Gelişen, Artan veya Azalan PKK

İsmail Beşikçi, 15 Ağustos atılımını "sömürge insanının sömürgeci karşısında aslında ilk kurşunu kendi sömürge kişiliğine atmış olduğu" tespitini yapan Frantz Fanon'la benzer bir şekilde "Kürdistan'ın ilk kurşunu" olarak tanımlamaktadır. Beşikçi gerilla mücadelesinin Kürt toplumunda yaptığı toplumsal ve siyasal değişikliklere, özellikle köylü kitleleri ve kadınlar üzerindeki etkisine dikkat çekmektedir.

1970'li yıllarda Rizgarî hareketinin geliştirdiği tezlerde önemli bir entelektüel katkı bulunan Beşikçi, kendisi de bir türlü gün yüzü görmeden tutulduğu cezaevlerinde hazırladığı *Devletlerarası Sömürge; Kürdistan* (1990) ve *Bir Aydın, Bir Örgüt ve Kürt Sorunu* (1990) kitaplarında tartıştığı tezlerden başlıcası PKK ve Gerilla hareketinin Kürdistan toplumu üzerindeki etkileriydi.

Birçoğu PKK'den daha önce ve daha köklü temellere sahip olmasına, Kürdistan köylülüğü, gençliği, aydınları ve yurtseverleri arasında kitle destekleri bulunmasına rağmen (DDKD, KUK, PSK, Rizgarî, Ala Rizgarî, Kawa vd.) gibi örgütlerin ve liderlerin; PKK karşısında kitle tabanlarını yitirmelerinin ve giderek etkisiz kalmalarının nedenini burada aramak yerinde olur.

Rizgarî Marksist-Leninist ideolojiyi benimsemekle beraber dünya sosyalist hareketlerindeki, Sovyetler Birliği, Çin, Arnavutluk ya da Latin Amerika kutuplaşmalarının dışında kalmaya özen göstermişti. Bu deneyimlerin tümüne sahip çıkan ama aynı zamanda eleştirel bir tutum takınan bir çizgiydi bu. Temel gerekçesi Kürdistan'ın kendi özgün koşullarına uygun bir modelin "şablon"larla ithal edilemeyeceği, ancak diyalektik-tarihsel materyalizmin "ışığında" kendi modelini yaratabileceği anlayıştı. Bu bağımsız düşünce yapısı nedeniyle yalnızca aktüel kutuplaşmalar karşısında değil, Marksist solun tarihsel tartışma konularında da oldukça cesur tavırlar alabiliyordu.

O dönemin ayırt edici "anti" ilkeleri (anti-emperyalist, anti-faşist, anti-feodal) karşısında sosyalistleri diğerlerinden ayırt eden gerçek duruşun anti-kapitalist ilke olduğunu savunarak da, Ulusal Kurtuluşçu Kürt hareketleri içinde "anti-kapitalist" ilkeyle hareket eden tek örgüt durumundaydı. Kürdistan devriminin niteliği "**anti-kapitalist**" olarak belirleniyor; ulusal ve toplumsal kurtuluşun iç içe olduğu belirlenerek devrimin sürekli ve kesintisiz olduğu kabul ediliyordu. Kürt ulusunun özgürlüğü ve Kürdistan ülkesinin bağımsızlığı toplumsal kurtuluş mücadelesinin "bir görevi" olarak saptanmıştı.

Bu çizgisiyle radikal sol bir eksene oturan Rizgarî bu yanılla "Troçkist" olmakla; "Bağımsız, birleşik ve sosyalist Kürdistan"ı acil siyasi talepler olarak alan anti-sömürgeci ilkesi nedeniyle de "Kürt milliyetçisi" olmakla "suç"lanıyordu.

Stalin ve 3. Enternasyonal pratiğinin eleştirisi; Faşizm ve dünya devrimi tahlillerinde Troçki'nin referans alınması, egemen solun kolayca "afaroz" edebildiği alanlarda tutum alınabildiğinin örnekleri. Sosyalist inşa deneyimlerinin, devrimci pratiklerin tümünün eleştirel bir anlayışla tartışılması o günler için oldukça radikal bir tavidir. Egemen olan Sovyet ve anti-sovyet kutuplardan birinin tezlerini bağnazca bağlanmak, Marks, Lenin, Stalin veya Mao adına ne yapılmışsa fanatikçe savunmaktı.

Rizgarî'nin Marksist ideolojinin sahiplenilmesi konusundaki bu özgür ve özgün tavrı, sonraki yıllarda Türk ve Kürt solunda, özellikle Doğu Bloku'nun [Reel sosyalizmin] çökmesinin ardından görülen siyasal-ideolojik kırılmalardan görece daha az etkilenmesine yaradı.

Ne var ki ancak örgütlü işçi sınıfı hareketine dayanarak ilerleyebilecek olan anti-kapitalist bir siyasi örgütlenmeyi öngören Rizgarî; ağırlıklı olarak köylülük, kasaba es-

nafi ve metropol varoşlarındaki kent yoksullarından oluşan ulusal hareketin kitle tabanı karşısında çok daha nesnel bir kırılmayla yüz yüze kaldı. "Sınıf intiharından geçmiş öncü sosyalist kadrolar" açısından bile oldukça sorunlu olan bir proleter devrimci misyonun, bambaşka siyasal eğilim ve kültürel özellikler taşıyan bir kitle tabanı üzerine oturtulmaya çalışılması, başlı başına bir açmaz oluşturmaktaydı. Dolayısıyla sosyalizm sorunları karşısında ideolojik bağınazlıktan uzak durmuş olmasının, bu pratik zorunluluk karşısında fazla bir yardımı olmadı.

Sosyal ve ulusal kurtuluşun birbirine bağlı tek bir süreç olarak ele alınması, devrim öngörüsünün eksiksiz olarak bu düzlemde yürüyeceği anlamına gelmez. Kürdistan devriminin ulusal karakteri itibariyle bile sistemin rasyonelleri dışında duran ve onu zorlayan anti-sömürgeci ve enternasyonalist [Ortadoğunun statükolarını sarsacak olan] bir karaktere sahip olması; devrimci öznenin ve politik aktörlerin tutumlarının otomatik olarak buna uyumlu olduğu anlamına gelmez. Nitekim hem kadrolar bakımından hem de sınıf temeli bakımından ters eğilimler barındırmasına rağmen bu ikameci zorlama, çatışma ve ayrışmaları da kaçınılmaz kıldı.

Bunun somut yansıması "Nasıl bir örgüt?" sorusuna, 1990'lı yıllarda bile halen uygun bir cevap bulunamamasıyla kendini gösterir. "Sınıf partisi" mi, "Kitle partisi" mi? Yoksa her ikisini iç içe barındıran bir "Parti önderliğinde Cephe modeli" mi? Geleneksel sol veya ulusal örgütlenmelerden farklı bir yol veya tarz bulabilmek mümkün müydü?

Rizgarî hareketi 12 Eylül Cuntası'nı siyasal terörüyle cezaevlerinde, sürgünde veya tutunabildiği kısıtlı alanlarda varlığını sürdürmeye çalıştığı 10 yıl boyunca, "Dünya proletaryasının öncü müfrezesi olarak Kürdistan'ın dört parçasında tek ve merkezi proletarya partisi olarak örgütlenme" perspektifiyle hareket etti. Kürdistan Komünist Partisi'ni inşa etmeyi hedefleyen "Örgütlenme planı ve programı" bu temeldeki çalışmanın somut ürünleridir. Hatta Cunta'ya ön gelen günlerde ideolojik bir birlik ve netlik sağlanabilmesi için kadrolar arasında yaygın olarak "**Marksizmi öğrenelim kampanyası**" yürütülmekteydi.

Rizgarî, örgütlenme perspektifini tamamen "sınıf eksenli proletarya partisi" üzerine oturtmasına, arka planda Kürdistan Komünist Partisi İnşa Örgütü yürütülmesine rağmen, legal planda adeta utangaç biçimde Komünist Parti adının kullanılmaktan kaçınılması ilginç bir paradoks oluşturur. Bu duruşun, örgütlenme modeli konusunda önder kadrolardaki kararsızlığın ya da farklı tutumların bulunmasının bir tezahürü olduğunu söylemek yanlış olmaz.

Nitekim iç tartışmalarda bir siyasi yapının kendi kendisini "sınıf partisi" ilan etmesinin, sınıfa ait görev ve yükümlülükleri "üstlenmesi"nin "ikameci-bürokratik" bir anlayış olacağından hareketle, mevcut yapının bir "geçiş süreci" yaşaması düşünülmüştü. Bu geçiş süreci ise bölgelerde kendiliğinden ya da iradi olarak oluşmuş mevcut bütün legal ya da illegal birimlerin faaliyetlerinin "**Siyasi Kurul**" adı verilen bir üst organ tarafından koordine edildiği, parti inşasına yönlendirildiği bir modelle karşılanıyordu. 12 Eylül cuntasının etkisini en yoğun hissettirdiği günlerde mücadele alanında kalmaya ısrar ederek bir yandan siyasi propoganda ve ajitasyon, teşhir çalışmalarını yürütüp; aynı zamanda da hem ekonomik sorunların çözümü hem de siyasi eylemlere hazırlık babında askeri timlerin oluşturulması; "kamulaştırma" eylemlerine girişilmesi⁸ "**Siyasi Kurul**" döneminde; siyasi tasfiyeciliğin geliştiği bir süreçte karşı bir siyasi kararlılık örneği olmuştur.

1985 yılında Rizgarî'nin önder kadroları **Mümtaz Kotan** ve **Ruşen Arslan**'la bir-

⁸ 1982-83 yıllarında İstanbul, Ankara, Adana gibi Türkiye metropollerinde bir dizi "kamulaştırma" eylemi gerçekleştirerek dikkatleri üzerine toplayan Rizgarî, siyasi polisin örgüt üzerine yoğunlaşması neticesinde; eylemci birimlerle birlikte siyasi kurul üyeleri ve bölge birimleri de operasyona uğrayarak yakalandılar. İstanbul ve Adana Sıkıyönetim mahkemeleri tarafından yargılanarak müebbet hapis cezaları alan **Nesimi Yaman**, **Sedat Günçektî**, **Abdurrahim Gümüştekin**, **Nedim Baran**, **Ayhan Bingöl** ve **İbrahim Bingöl** uzun yıllar Malatya, Antep, Bursa gibi çeşitli cezaevlerinde yatarak direnişçi bir çizgiyi temsil ettiler.

likte '80 dönemi tutuklu kadrolarının cezalarını bitirerek tahliye olmaları ve Avrupa'ya çıkışları örgütlenme ile ilgili bir kez daha tavır değişikliğini daha gündeme getirdi. 1982-86 yıllarında Avrupa'da bir araya gelen merkez kadrolarda örgütlenmeye bakış açısında de-

ğişik eğilimler ortaya çıkmıştır. Günün değişen koşulları içinde "Komünist Partisi" ile çıkış yapmanın doğru olmayacağı, "Ulusal Cephe" tipinde bir örgütlenmeye geçiş yapılması fikri ağırlık kazanır. Bu kararların alınmasında Avrupa'da "sosyalist sol" kimliğiyle Kürdistan adına diplomasi yapmanın zorlukları; Doğu Bloku'ndaki çözülme işareti; iç ve dış sosyalist hareketlerdeki yenilgi ve prestij kaybının da önemli rolü olduğu söylenebilir.

12 Eylül sürecinden geçen bütün yapılarda olduğu gibi geçmişin muhasebesinin, özeleştirisinin yapılmasında kimi ayrılıklar, kırılmalar yaşansa da Komünist Parti çalışmalarının yanı sıra bir kitle örgütü olarak tasarlanan "**Rêxistina Rizgarîya Kurdistan**"ın [Kürdistan Kurtuluş Örgütü] (1987) kurularak öne çıkarılmasında görüş birliğine varılmıştı.

Temsili düzeyde artık hiçbir açılımı yapılmayan ve neredeyse utangaçlıkla sessizliğe mahkum edilmiş olan Kürdistan Komünist Partisi örgütlenmesi ile Rêxistina Rizgarî örgütlenmesi bir yıla yakın bir süre bir arada götürülmeye çalışılırken; sınırlı sayıda ki aynı kadrolar üzerinde iki ayrı örgütlenme biçiminin yürütülmesinin "absürd"lüğü, yaşanan tartışma ve iç çatışmalar sonucunda Komünist Parti "dondurularak" sosyalistlerle yurtsever kadroların bileşeni olarak düşünülen ve "sosyalist muhtevalı kitle partisi" olarak tanımlanan "**Partîya Rizgarîya Kurdistan**" (**PRK/Rizgarî**) adını alan örgütlenme modelinde karar kılındı.

1987'de kabul edilip açıklanan Parti Programı "Bağımsız, Birleşik Kürdistan" şiarına sahip çıkmakla birlikte artık "dört parçada tek ve merkezi örgüt", "proletarya partisi" ve "Marksist-Leninist ideoloji" gibi kavramlar kullanılmamakta, önceki açılımların tersine örgütlenmenin "Kuzey parçasından" yükseleceği vurgulanmaktadır.

Komünist Parti'nin tümüyle tasfiye edilmeyip "dondurulması" gibi ilginç bir çözüm yolu bulunmasının gerekçesi olarak halen cezaevlerinde ve alanlarda bulunan sosyalist nitelikli yoldaşların tepkisi gösterilmektedir. Merkezde yapılan örgütlenme modeli değişikliğinin "aşağı doğru" kadrolara benimsetilmesinde beklenildiği gibi birçok sorun yaşanacaktır.

Program ve tüzüklerde yapılan değişiklikler, ne örgütlenme ve ne de siyasi bunalımın aşılmasına yeterli olmadı. Bu değişim, cezaevleri ve Türkiye'deki kadroların önemli bir bölümü tarafından "geri dönüş" ve "sağ tasfiyecilik" olarak nitelendirildi. Tam da Doğu Bloku'nun dağıldığı ve 1. Körfez Savaşı'nın patlak verdiği 90'lı yılların başlarında derinleşen bu tartışma, ideolojik kırılmaları, çatışmaları da derinleştirdi.

Bu koşullarda 1991 yılında toplanan 1. Parti Konferansı yeniden yol ayrılıkları ve bölünmelere sahne oldu. Konferansın en belirgin özelliği Rizgarî'nin teorik beyni sayılan ve radikal sosyalist bir çizgiyi temsil eden **Orhan Kotan**'ın "**Büyük Kararlar İçin Küçük Düşünceler**" başlığıyla hazırladığı yeni manifesto idi. Buna göre Marksizm-Leninizmden de, sosyalist öngörülerden, illegal ve silahlı örgütlenme modellerinden de vazgeçilmesi önerildiği gibi; Bağımsız, Birleşik Kürdistan tezinin de hiçbir realitesi olmadığı; TC sınırları içinde Kürt kimliğinin anayasal çerçevede tanınması talebiyle Türkiye'deki demokratikleşme sürecine legal araçlarla destek verilmesi çağırısı yapılıyordu. Özal döneminde yapılmakta olan açılımlarla Yeni Dünya Düzeni'nin yarattığı dünya dengeleri içinde legal çalışmanın önünün tümüyle açıldığı savunuluyordu.

Bu çıkış öngörüleceği gibi büyük bir gürültü kopardı ve aslında; siyaset yapma alışkanlıkları, güven bunalımı, kişisel çatışmalar, yolsuzluk ve kariyer hesaplaşmalarından kaynaklanan daha derindeki sorunların gölgede kalmasına neden oldu. Nite-

kim Konferans'ta ayrılma kararı veren grup aslında çok daha farklı düşünmekte ve Rizgarî, Ala Rizgarî benzeri örgütlerin içinde yer alacağı bir ulusal demokratik cephe örgütlenmesi yapılmasının yollarını aramaktaydı. Zaten bu arayışın bir sonucu olarak **Hevgirtin**⁹ adlı bir örgüt kurulduysa da istenilen hedeflere ulaşılamadı.

Beri yandan 1. Parti Konferansı, sosyalist ideallere ve ulusal kurtuluş konseptine bağlılığını vurgulayıp; Parti program ve tüzüğünde bir dizi değişimleri karar altına alsada; pratik çalışmalar, aysbergin su üzerinde görülmeyen büyük gövdesinin yarattığı engellere takılmaktan kurtulamadı.

Türkiye ve Kürdistan'da düşük yoğunluklu özel savaş konseptinin toplumu hızla sarmaladığı, siyasi cinayetler, köy ve kasabaların yakılıp boşaltılması, iç darbeler, polis operasyonları ile belirlenen 90'lı yıllar boyunca; Rizgarî kadroları bir yandan kendi alanlarındaki çalışmaları yükseltmeye çalışırken, bir yandan da örgüt sorunlarının ayaklarını durmadan aşağıya çektiği bir iç çatışma süreci yaşamaktan kurtulamadılar.

"Siyasi çalışma bütün çalışmaların can damarıdır" şiarına naif biçimde sarılarak, özverili bir tempo tutturmaya çalışan kadrolar, ikide bir ayaklarına dolanan, onların kah polis operasyonları karşısında açıkta kalmaları, kah siyasi çalışmaların gelişmesine karşılık iç çatışma ve çelişmelerin daha büyük bir enerjiyi sömürmesi karşısında; sorunun kaynaklarına inmeye çalıştılar. Burada görülen şey aslında bütün dejenere yapıyla eski tarz siyaset yapma alışkanlıkları ile, illegal biçimler, gizemler arkasında kendini gizleyen bir "şeflik" anlayışının; komplocu bir tarzın varlığıydı.

Bu durum "örgütsel yenilenme ve atılım" başlığında, hem siyaset ahlakı, hem çalışma yöntemleri hem de örgütlenme biçimleri üzerinde daha derinlikli bir felsefi tartışmayı da beraberinde getirdi.

Ne var ki, lider eksenli örgütlenme tarzının reddedilmesi, siyasal öngörülere uygun bir örgütlenme aygıtının yaratılması için sihirli bir formül olmaktan uzaktı. Çünkü kadroların alışkanlıkları, eğilimleri ve artık kökleşmiş siyaset yapma biçimleri her "**Yenilenme**" girişimini trajik bir "**Yinelenme**"ye mahkum etme riski taşımaktadır.

PRK/Rizgarî bugün az sayıdaki kadrolar üzerinde de olsa var olma iddiasını sürdürmektedir. Çok daha büyük bir kısmı ise 70'li yıllardan bu yana "Rizgarî geleneği" diyebileceğimiz eleştirci, özgürlükçü, bağımsızlıkçı ve sosyalist özelliklerini ve özgünlüklerini bağımsız politik şahsiyetler olarak ya da farklı örgütsel yapılarda sürdürüyorlar.

Rizgarî'nin uğradığı bu daralma ve eliminasyon, aslında genel olarak 70'li yıllardan gelen pek çok yapı için üç aşağı beş yukarı benzer biçimlerde ilerlemiştir. Kişisel tutumların ya da zaafın olumlu olumsuz etkileri olduğu kuşkusuzdur. Buna karşın her özgün durumun, bunların bile ortak bir yanları ve temellendirebileceğimiz toplumsal arka planları olacağı muhakkaktır.

Kuşkusuz yazılıp tartışılacak, ayrıntılandırılacak pek çok konu var.

Ben bu deneme çerçevesinde kişisel bir tartışmaya girmekten çok hepimizin içinde yer aldığı o büyük resmin içerisinde, Rizgarî hareketinin izlediği yol ve karşılaştığı sorunları genel olarak işaret edip anlamlandırmaya çalıştım.

Sonuç olarak

Rizgarî'nin örgütsel olarak bir kimlik bunalımı, bir kararsızlık içinde kalarak zemin

⁹ **Hevgirtin**, Konferans'ta ayrılan Rizgarî merkez kadrolarının yanı sıra, Ala Rizgarî, PSK, KUK, KİP gibi örgütlerden kopan gruplar veya bağımsız politik kişiler tarafından kuruldu. Oluşum 1992 yılında toplanan kongresiyle Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi ile birleşme kararı alarak **PDK/Bakur** adıyla partileşti. Ne var ki PDK/Bakur içinde barındırdığı değişik eğilim ve kadroları ortaklaşımını başaramadı ve kısa sürede yeni bölünme ve ayrılıklar kaçınılmaz oldu.

kaybettiği söylenebilir.

İdeoloji, kendini besleyecek bir pratikle birlikte geliştirilemediği için, ideolojik inşa denilen süreç konformist tartışmalar yürüten, görece seçkin bir kadro tipi yarattı. Teorik ve ideolojik olarak oldukça yetkin olduğunu düşünen bu kadrolar, diğer Kürdistanlı grupların pratiğini "Kötü bir senaryodan iyi film çıkmaz" diyerek küçümseme eğilimindeydi. "Senaryo iyiye film de mutlaka iyi olacaktır" yargısının yanlışlığı bir yana, onu bir türlü filme dönüştüremeyen hareket; elinde gayet iyi olduğuna inandığı kendi senaryosu (ideoloji ve program) ile kalakalmıştı. Çünkü siyasetin aktörleri de rolleri de süreç içinde iyi ya da kötü kendi yollarını bulmuştu. Kötü yönetmenlerin iyi eleştirilenler olarak ciddiye alınması ise oldukça zor olacaktı.

Siyasal hedeflere ve toplumsal ihtiyaçlara uygun bir örgütlenme yaratılmayışı ve bu alanda gösterilen çeşitli kararsızlıklar; seçkin siyaset tarzının kendine uygun lider eksenli bürokratik örgütlenme tarzının yerleşip kurumlaşmasına yol açtı.

İster ulusal, ister sınıfsal, isterse dini, hangi ideolojik kılıfı kuşanırsa kuşansın bütün bürokratik mekanizmalar sonuçta sadece kendileri için vardır. Kendilerini doğuran amaçlar, paradigmlar değiştiği halde bile kendilerine yeni paradigmlar ihdas ederek var olmaya devam ederler. Ve yine bilinen bir şey, bir yerde bir ilke, bir ideoloji veya bir adam tartışılmaz, dokunulamaz, bir tabu haline getiriliyorsa, burada esas olarak bundan çıkar uman bir kastın varlığı söz konusudur.

İç dinamikleri parçalanmış bir ulusun, kurtuluş mücadelesi için tercih edebileceği çok değişik örgütlenme biçimleri yoktur. Daha doğar doğmaz illegal olmak zorunda kalır: yasa dışıdır ve katı gizlilik kuralları, "iyi niyetli" tüm söylemlere rağmen açıklık, demokrasi ve dolayısıyla denetlenebilir olma imkanlarını ortadan kaldırır... Düşmanın öldürücü darbelerine karşı örülmek zorunda olunan bu zırh, bir süre sonra içindekilerin de ölümüne yol açar! Düşmana karşı meşrulaşan bütün gizlilik önlemleri, aynı zamanda yaptıklarından sorumsuz ve denetlenemez bir bürokratik kastın kendisini korumasına, gizlemesine de yarar.

Şiddetle belirlenen bir mücadele ortamı en barışçıl örgütlerde bile şiddetin meşrulaşmasına, kanıksanmasına yol açabilir. Silahlı mücadeleye karar veren örgütlerde ise bir süre sonra silahın dilinin siyasete, örgüte egemen olması kaçınılmazdır. Gerilla mücadelesi sömürgecilerin zorbalığına karşı toplumun özgürleşmesinin kapılarını açar; özgürlük mevzileri oluşturur. Ne var ki bir yandan da silahın yalnız düşmanı caydırmakla kalmayıp, siyasal rakipleri ve iç itirazları da caydırdığı anlaşılınca iç düşmanlar çoğalmaya başlar, hamaset artar. Bütün iç isyanlar, itirazlar en kolay yoldan bastırılmaya çalışılır.

Akıldan çok duyguyu örgütleyen bir tarikat anlayışı esas olmaya başladığında ideolojilerin meşrulaştırıcı, acıyı hafifletici ve katlanabilir hale getiren söylemleri öne çıkar. Sloganlar, analitik düşüncenin yerini aldığı tartışma ve araştırma değil, ezber öğrenilmiş formüllerin tekrarlanması söz konusudur artık.

Bürokratik örgütlenmeler için "merkez" ve "otorite" kavramları kutsaldır. Geniş taban piramidin tepesini taşımak için vardır. Ulus veya sınıf iradesini "Parti"ye, parti kadrolara, kadrolar "önderliğe" devreder. Hepsini birbirinin yerine ikame olur. "Yoldaş Öcalan"ın "Başkan Apo" haline gelmesi, "güneşimiz" denmesi, modern zamanların peygamberi gibi nitelenmesi böyle bir sürecin sonucudur.

Güçlü merkezi yapılar ve lider eksenli örgütlenmeler zayıf insanlara ihtiyaç duymuştur. Bireysel zayıflığın ürünü olarak gelişen "Tek Adam" örgütleri, bu kez de güçlenen bireyleri zayıflatmaya çalışır.

Otoriter örgütlenmelerin zayıf kişilere ihtiyacı olduğu gibi tersi de doğrudur: toplumlar zayıflayıp güçsüzleştikçe, güçlü lider ve otorite isteği de artar. Sömürge insanı

zayıftır, donanımsızdır. Kaba bir güçle ezildiği için ya o güce istemeden boyun eğmek ya da başka bir karşı-güce sığınmak durumundadır. Büyük toplumsal sarsıntılardan geçen toplumlarda da güçlü bir otorite isteği doğması nedensiz değildir: Çöküntü altında kalan toplumların can havliyle ayetlere, sloganlara, şeflere sarılmasının sosyal psikolojik temelleri vardır. Dünyada yaşanan büyük küresel krizler hemen her toplumda diktatörler, totaliter ideolojiler, baskıcı rejimler doğurmuştur. Bunun geri ya da ileri, feodal ya da kapitalist toplum ve kültür yapısıyla da ilgisi yoktur.

Kürdistan'daki siyasal örgütlenme biçimlerinin karizmatik liderlere dayanan, monolitik bir biçimde gelişmesini de böyle tanımlayabiliriz. Geleneksel aşiretçi ilişkiler olduğu gibi, uluslararası sosyalist hareketten ithal edilen örgütlenme modelleri de lider eksenli ve merkezîdir. Kürdistan'da sadece aşiret ve şeyh-mürît ilişkilerini yaşamış olan kır yoksulu bir taban üzerine, aydın politik kadroların Stalinist yorumuyla Bolşevik örgütlenmenin oturtulduğunu ve aynı zamanda da sömürgecilerin Kemalist ve Baasçı Jakobenezme de özendiklerini düşünürsek, örgütlenmelerin bir noktadan sonra toplumsal enerji karşısında neden ön açıcı değil tıkayıcı bir baraj haline geldiklerini anlamak da kolaylaşmaktadır.

Kürdistan'da mevcut olan siyasal örgüt ve liderlerin çizgilerinde önemli farklılıklar olmasına rağmen gerek beslendikleri ideolojik kaynaklar ve referanslar açısından, gerekse siyaset ve örgüt kültürü açısından birbirlerine aşırı derecede benziyorlar.

Eylemin gerekliliği ile olanaksızlığı arasında sıkışan kadrolar, herhalde var olan durumu rasyonelleştirmek yerine çıkış yollarını aramaya, denemeye devam etmek zorundalar.

Haziran 2010

Recep Maraşlı

mesafe / üç aylık sosyalist dergi, Sayı-5, s.40 - 49, Yaz | 2010 - İstanbul

1. Bölüm

